

List Saveza lovačkih društava Tuzlanskog kantona

Lovac

Broj 99

Tuzla, septembar/rujan 2023.

Cijena 1,00 KM

Lovac

List Saveza lovačkih društava
Tuzlanskog kantona

Izlazi tromjesečno

Izdavač:
Upravni odbor Saveza lovačkih društava
Tuzlanskog kantona

Za izdavača:
Mensur Alić,
predsjednik UO SLD TK

Redakcija lista "Lovac":
Jusuf Selmanović (Kalesija)
Siniša Vareškić (Tuzla)
Damir Abdulahović (Banovići)
Nusret Kamenjaković (Živinice)
Elvir Garibović (Sapna)
Edin Taletović (Srebrenik)
Meho Pezerović (Gradačac)
Hajrudin Imširović (Teočak)
Senad Selimbašić (Kladanj)
Džemal Jukan (Gračanica)
Enes Sejdinović (Lukavac)
Kemal Bratić (Doboj-Istok)
Faruk Mehanović (Čelić)

Glavni i odgovorni urednik:
Mensur Alić

Urednik i lektor:
Prof. Mirzet Ibrišimović

Stručni saradnik:
Selver Pirić

Fotoliti:
B Concept Sarajevo

Priprema i štampa:
"Mikroštampa" Tuzla

Za štampariju:
Šaban Cipurković

Adresa redakcije "Lovac"
Tuzla, Džindić mahala 13.
Tel./fax: 035/258-004
Web site: www.lovac.tk
E-mail: info@lovactk.com

Račun kod Tuzlanske banke d.d. Tuzla
132-100-03092192-27

Na osnovu mišljenja Ministarstva
za obrazovanje, nauku, kulturu, sport
i informisanje Vlade TK broj
10/1-452-25-2/98 od 28. 08. 1998. god.,
list „Lovac“ oslobođen je dijela
poreza na promet

Doktor liječi, priroda ozdravi

Latinska riječ za prirodu ili narav jest *natura*, tj. „esencijalne kvalitete, urođena dispozicija“, a u drevna je vremena doslovce značila „rođenje“. I zaista u prirodi kao da se opet rodimo, napunimo energijom i ozdravimo od nedostatka spokoja. Priroda je predmet naučnog proučavanja, a historija koncepta prirode je historija nauke. Priroda sadrži sve što postoji, od univerzalnog do subatomske. Sve što je ljudima potrebno za opstanak i napredak pruža priroda. Naučnici su takve poklone nazvali ekosistemskim uslugama. Nema sumnje da važni lijekovi – možda čak i oni čudotvorni, leže neiskorišteni u svjetskim ekosistemima. U stvari, istraživači procjenjuju da su ljekovita svojstva ispitana kod manje od 1% poznatih vrsta biljaka svijeta. Očuvanje ekosistema i vrsta flore i faune ne samo da nam može koristiti danas, nego može da spasi milione života u budućnosti. Osim što svijet čine manje usamljenim, manje dosadnim i lijepim mjestom, mnoge prednosti koje pruža biološka raznolikost slične su uslugama koje pruža priroda u cijelosti. Biodiverzitet proizvodi hranu, vlakna, proizvode od drva, čisti vodu, kontroliše poljoprivredne štetočine, oprašuje i raspršuje svjetske biljke, pruža rekreaciju i ekoturizam. Međutim, u raspravi o biodiverzitetu često se zanemaruje biološka brojnost. Gubitak biološke raznovrsnosti znači da vrste divljači nisu bitne samo zbog svoje raznolikosti, nego i zbog svoje brojnosti i kvalitete. Otuda je i uloga lovca važna u njegovoj misiji selektivnog i uzgojnog odstrjelja u cilju oplemenjivanja vrste. Priroda jača privredu, a dokazano je da vrijeme provedeno u čistom zelenilu šume koristi mentalnom i fizičkom zdravlju. Kao prostor za kretanje i spokoj, priroda je dobra za zdravlje srca, pomaže u proizvodnji vitamina D, olakšava disanje, služi kao predah od tehnologije i civilizacijske otuđenosti, liječi dušu i tijelo. Prirodu zapravo možemo doživjeti kao svojevrsno terapijsko liječenje i blagodat za upravljanje zdravljem, kao i opuštanje umornog uma. Brojne studije su potvrdile mnoštvo pozitivnih efekata boravka u prirodi. Lako će umanjiti stres, poboljšati imunitet i funkcije kardiovaskularnog i lokomotornog sistema, blagotvorna je za mozak, poboljšava pamćenje i pomaže fokusiranosti. Biti u prirodi sa svojim prijateljima, kolegama, uzbudljiva je razmjena iskustava, sticanje međusobnog povjerenja i povezivanje kroz iskustvo otkrivanja nečega što je najdublje i najfinije u nama, sve još ako se tome doda naše sudjelovanje u aktivnostima estetskog uređenja okoliša, prihrane i zaštite divljači, pošumljavanja... čime pridonosimo očuvanju ekološke ravnoteže i bioraznolikosti staništa, redukcijama šteta od divljači u poljoprivredi, šumarstvu, vodnom gospodarstvu i akvakulturi, kontroli i suzbijanju zaraznih i parazitskih bolesti. Regulacijom brojnosti invazivnih vrsta, uklanjanjem bolesnih i nerazvijenih i za reprodukciju nepodobnih ili nesposobnih jedinki, lovci pridonose očuvanju genetske čistoće plemenite divljači. Dakle, lov je ekološki alat, a lovci su zaštitnici prirode i zdravih jedinki faune pa je ispravno lov sagledavati u širem kontekstu pojma lovstva koji podrazumijeva interdisciplinarnu nauku, struku i općekorisnu djelatnost.

M.I.

Upravni odbor SLD TK

Na prostoru fudbalskog stadiona „Gnojnica“ u Gnojnici, Grad Lukavac, 31. jula 2023. godine, održana je 128. sjednica Upravnog odbora SLD TK, kojom je predsjedavao Mensur Alić - predsjednik SLD TK i na kojoj su članovi Upravnog odbora u okviru 5 tačaka dnevnog reda, prevashodno razmatrali organizaciju predstojeće septembarske tradicionalne manifestacije Dani Saveza lovačkih društava TK.

1. Dani Saveza lovačkih društava TK, Lukavac-2023. godine (konačan dogovor i podjela zadataka).
2. Donošenje Odluke o linearnom izdvajanju sredstava za kotizaciju za manifestaciju „Dani SLD TK 2023“ u iznosu od 500,00 KM.
3. Donošenje Odluke o promjeni termina OKA-i u lovištima SLD TK za septembar 2023. godine (izdavanju dozvola za lov i lovnih karti za dan 2. septembar te neizdavanje dozvola i lovnih karti za dan 9. septembar 2023. godine)
4. Donošenje Odluke o dodjeli priznanja, diplome „Počasni član“ za predsjednika LD „Svatovac“ Lukavac
5. Tekuća pitanja

Selver Pirić
Sekretar SLD TK

Kantonalna liga u streljaštvu

Na strelištu Stara Majevisa je započela Kantonalna liga u streljaštvu uz učešće sedam članica SLD TK i nekoliko pojedinaca strastvenih pobornika ove olimpijske dicipline.

Selver Pirić, Sekretar SLD TK

Ugovori sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Kantonalnom upravom za šumarstvo

Ugovori

Krajem juna i početkom jula, predstavnici SLD TK sa svim predsjednicima članica, na inicijativu Ahmetović Fehadije, ministra Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK, potpisali su ugovore sa ministrom Ahmetovićem, koji se tiču povrata novčanih sredstava od zakupa lovišta. Drugi sastanak je

upriličen ponovo na poziv ministra na kojem su potpisani ugovori između predstavnika članica SLD TK i Omazić Kadrije, direktora Kantonalne uprave za šumarstvo TK i na taj način su sve članice Sveza kroz tekuće i kapitalne projekte dobile sredstva od po 14.000 KM, a koja su obavezna realizovati kroz projekte za unapređivanje lovstva.

Kontrola provedbe projekata

Nakon potpisivanja pomenutih ugovora, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede TK je formiralo Komisiju sa zadatkom da utvrdi tačnost provedbe projekata kako bi se sredstva iz ugovora mogla staviti na raspolaganje lovačkim društvima. Komisija je uz izraženo zadovoljstvo utvrdila da su svi do sada dostavljeni projekti u potpunosti realizovani kako je i planirano, a što slikovito potvrđuje aktivnost (na fotografiji) LD „Spreča“ Kalesija koje je svoje lovište obogatilo divljim zecom.

Selver Pirić
Sekretar SLD TK

Lovačko društvo „Tuzla“ Tuzla

Prisustvovali komemoraciji u Srebrenici

Članovi LD „Tuzla“ su 11. jula prisustvovali komemoraciji i ukopu žrtava genocida, održanim u okviru obilježavanja 28. godišnjice genocida u Srebrenici te su na ovaj način iskazali empatiju i solidarnost sa preživjelim i porodicama žrtava i poslali poruku o tome koliko je važno iskazivati poštovanje prema žrtvama genocida, koliko djelima toliko i javnim govorom, jer je to jedini način da se stvore uslovi u kojima se takav zločin više nikad neće ponoviti.

Jasmin Musić

Lovačko društvo „Tuzla“ Tuzla

Lovište Majejica bogatije za 50 zečeva

Lovište Majejica, kojim gazduje LD „Tuzla“, početkom jula je obogaćeno sa 50 zečeva, kad je izvršeno preuzimanje i puštanje u lovište ove vrste plemenite lovne divljači. Na taj način je omogućena regeneracija, reprodukcija i osvježavanje genetskog potencijala zečije divljači. Zečevi su nabavljeni od uglednog uzgajivača iz Orašja, a pušteni su u terene koji su pod zabranom lova na sitnu divljač kako bi se što brže prilagodili novom staništu i u što kraćem roku dali rezultate u smislu regeneracije i poboljšanja kvaliteta i kvantiteta zečeva u lovištu. Ova aktivnost je nastavak dugogodišnjih napora Društva da se obnovi populacija zečije divljači koja je u krizi od iznimno kišne i poplavne 2014. godine. Osim nabavke i unosa vještački uzgojenih jedinki Društvo već 10 godina intenzivno štiti ovu divljač od čega je osam godina na snazi totalna zabrana odstrjela, odnosno privremena zaštita do oporavka populacije. Posljednjih par godina je primijetno povećanje prisustva zeca u lovištu ali to još uvijek nije na nivou optimalne brojnosti.

Seid Čorbić

Lovačko društvo „Srndač“ Gračanica

Lovački nišan

Na Spomen-obilježju na Visu, kratkim časom historije, polaganjem cvijeća i kulturno-vjerskim programom, obilježen je 7. avgust - Dan pobjede na Visu. U sklopu programa obilježavanja, između ostalog, održan je i Lovački nišan te su najbolja tri nagrađena s priznanjima i novčanim nagradama: Fahrudin Šakić (1. mjesto) iz Malešeića, Miralem Hasanović (2. mjesto) iz Brčkog i Hasan Sarajlić (3. mjesto) iz Babića. Nagrade najbolje plasiranim uručili su Nusret Helić, gradonačelnik Grada Gračanica i Džemal Jukan, predsjednik LD „Srndač“ Gračanica.

Enes Ahmetbašić

Lovačko društvo „Srndač“ Gračanica

Lovački ispit

U sklopu aktivnosti planiranih Planom rada Lovačkog društva „Srndač“ Gračanica za 2022./2023. godinu, u multi medijalnoj sali Mješovitog srednjoškolskog centra u Gračanici, organizovano je polaganje lovačkih ispita pripravnika Društva. Od 34 prijavljena kandidata ispitu je pristupilo njih 30. Nakon sprovedenog pismenog ispita, Komisija u sastavu: Muhamed Bahor, Seid Čorbić, Senad Selimbašić i Selver Pirić, konstatovala je da su svi kandidati uspješno položili lovački ispit.

Enes Ahmetbašić

Lovačko društvo „Srndać“ Gračanica

Lovačko veče

U organizaciji Upravnog odbora Lovačkog društva „Srndać“ Gračanica, u restoranu sportsko-rekreativnog centra „Bazeni Nasko“ u Donjoj Orahovici, održano je lovačko veče, tradicionalno druženje lovaca i njihovih supruge, uz učešće od oko 400 gostiju, članova Društva, zvanica iz SLD TK i gostiju iz drugih lovačkih društava našeg Saveza, kao i predstavnika društveno-političkog života i medija. Prisutnima se kratko obratio Džemal Jukan, predsjednik Društva,

poželivši svima doborodošlicu uz zahvalnost što se se odazvali ovoj manifestaciji i što su svojom prisustvom uveličali lovačko veče. Da sve proteče po protokolu i u najboljem redu, potrudili su se i Enes Ahmetbašić, dopresjednik i sekretar Društva i Mersed Mujčić, član Upravnog odbora Društva. Uz bogatu trpezu, prigodan muzički program i ostale kulturno-zabavne sadržaje, družilo se do kasno u noć.

Enes Ahmetbašić

Lovačko društvo „Srndač“ Gračanica Nove automatske hranilice

Lovačko društvo „Srndač“ Gračanica je nedavno kupilo značajan broj automatskih hranilica za crnu divljač i rasporedilo ih po sekcijama širom lovišta kojim gazduje. U prosjeku svakoj lovačkoj sekciji je dodijeljeno po dvije hranilice. S obzirom da se brojno stanje ove divljači u posljednje vrijeme značajno povećalo na području naše i na područjima susjednih općina, sve su više bilježene štete na poljoprivrednim usjevima mjesnog stanovništva, zbog čega se i odlučilo na kupovinu što više hranilica za zrnastu hranu, kako bi se ta divljač udaljila od naseljenih mjesta a samim tim i smanjila šteta na zasijanim parcelama kukuruza, krompira i sl. Pored uloženi sredstava od strane Društva, pojedine sekcije a i sami pojedinci su individualno kupili hranilice i postavili u lovište. Takav primjer je i slijedila Sekcija „Džakule“. Pored dodijeljenih dvije hranilice od Društva, dodatno su svojim sredstvima kupili još dvije i postavili u rejonu lovišta Višnjevci i Kučinci gdje je i uočeno da se crna divljač zadržava. Posebnu zaslugu za dodatnom kupovinom hranilica imaju lovačke grupe „Gornje Džakule“ i „Buka“ na čelu sa predsjednikom

Sekcije Omerović Zikrijom i grupovođom Kulović Džemalom, uz zapaženu novčanu podršku Hevešević Himze, člana Sekcije, a naravno i svih ostalih članova Sekcije.

Enes Ahmetbašić

Lovačko društvo „Srndač“ Gračanica Čeka za Sekciju „Prijeke Brdo“

Mladi lovac Senid Jahić djeluje u LS „Prijeke Brdo“ u kojoj je njegov rahmetli otac Jusuf bio dugogodišnji uspješni predsjednik za čijeg mandata je Sekcija izrazito napredovala. Kako bi u Sekciji bilo što ugodnije biti lovac, Senid je dao svoj doprinos tako što je za potrebe Sekcije u Odžaku kod majstora Elnada Berbića, koji se bavi proizvodnjom i montažom čeka, naručio i platio čeku od 450 eura. Čeku visoku 5 metara i široku 160x140 cm montirao je u Kuševlju na lokalitetu Trebave.

Fikret Ahmetbašić

Lovačko društvo „Srndać“ Gračanica

Lovačka sekcija „Škahovica“

Članovi Lovačke sekcije „Škahovica“ svake godine se okite sa lijepim trofejima srndaća. Rezultat toga jeste i nadmorska visina terena, zemlja krečnjaka bogata mineralima, a naravno i najprije znalačko gospodarenje lovištem, prihrana divljači. Ovog juna jutarnja čeka na šumskog princa išla je u korist Smajlović Smajla, tako da je odstrijelio svog prvijenca.

Amel Iljazović

Lovačko društvo „Jelen“ Gradačac

Lovački ispit

U prostorijama LD „Jelen“ Gradačac, početkom jula je organizovan i uspješno realizovan lovački ispit za 20 kandidata. Svi pripravnici su položili ispit. Ispitna Komisija u sastavu Muharem Bahor, predsjednik i članovi Senad Selimbašić, Enes Modrić i Selver Pirić, bila je veoma zadovoljna stručnom pripremljenošću kandidata, naglasivši da lovstvo zahtjeva upravo stručna i etična lica da bi današnji, moderan lov i odnos prema prirodi zadovoljili potrebe lovstva kao nauke.

Fahrudin Gromić

Lovačko društvo „Jelen“ Gradačac

Prvo lovac a onda i ribolovac

Često su lovci i strastveni ribolovci, planinari, berači gljiva i ljekovitog bilja, sve što ide uz ljubav prema prirodi. Takav je i Emir Škorić, član LD „Jelen“ Gradačac i Udruženja sportskih ribolovaca „Hazna“ Gradačac. Strastveni ribolovac je postao kad je s 13 godina života upecao trofejnog soma (22 kg, 145 cm) na jezeru Hazna u Gradačcu. Ipak, kako sam kaže, lov mu je na prvom mjestu uz sva zadovoljstva tradicije lovstva i obaveza koje iz tog proizilaze. Za tu strast najviše je zavalan svom mentoru Avdi Škoriću zv. Škoro, poznatom, afirmisanom i uspješnom starom lovcu. Na fotografiji je Emir Škorić sa odstrijeljenim divljim patkama na rijeci Gradašnici.

Fahrudin Gromić

Lovačko društvo „Jelen“ Gradačac

Lovačka sekcija „Međida Gornja”

Lovačka Sekcija „Međida Gornja” ima tridesetak članova, što je relativno malo, ali rade jako puno na unapređenju lova, lovišta, prihrane i zaštite divljači... Pored mnogih hranilica koje grade i redovno pune i ljeti i zimi, pored uređenja velikog broja solila za divljač, pojilišta i kaljužišta, ove godine privode završne radove na lovačkoj kući u rejonu Prokop i uporedo još jednoj lovačkoj vikendici u rejonu Avrići. Također, zasijali

su dvije parcele kukuruza za prehranu divljači i jednu remizu koja ostaje preko zime. Sve ove aktivnosti sami finansiraju pa su tako i lovište obogatili sa 85 fazana, koje je uzgojila fazanerija iz Odžaka. Članove Sekcije krasi dobre ideje i njihova brza realizacija, sve zahvaljujući entuzijazmu, ljubavlju prema prirodi i lovstvu.

Semir Omerović

Neke aktivnosti

Lovačkog društva „Spreča“ Kalesija

Piše: Damir Huremović

Pušteno 40 zečeva u lovište

Na osnovu procjene i Plana gazdovanja, Predsjedništvo LD „Spreča“ Kalesija je donijelo i sprovelo Odluku o nabavci 40 zečeva i njihovog puštanja u lovište.

Projekt od kapitalnog zanačaja je finansiran od strane Društva i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i

i veću količinu kamene soli i kukuruza za jesensku i zimsku prihranu divljači. Društvo je organizovalo i progon crne divljači, kako bi se izbjegle štete na poljoprivrednim gazdinstvima, uz pripreme za otvaranje nove lovne sezone.

Sekcija „Memići“

Izet Mehmedović, član LD „Spreča“ Kalesija od 1985. godine, istinski je zaljubljenik u lov, lovstvo i prirodu. Kao zamjenik je predsjednika Sekcije „Memići“ i predsjednik Disciplinskog suda Društva prvi je u svim akcijama u lovištu, aktivnostima prihrane divljači, iznošenja soli, kukuruza... Sve je to dalo rezultat. - Na lokalitetu Sprečkog polja Izet je odstrijelio lijep primjerak srndaća. Iskustvo je bilo presudno i srndać je pao od prvog pogodka.

vodoprivrede TK. Iznos nabavke je 8.800 KM. Zečevi su nabavljeni u gazdinstvu Bendarević u Šamcu, uz sve veterinarske preglede. Zečevi su raspoređeni po sekcijama na nivou Društva. U skorom narednom periodu Društvo će nabaviti i fazansku divljač, kao

Sekcija „Vukovije“

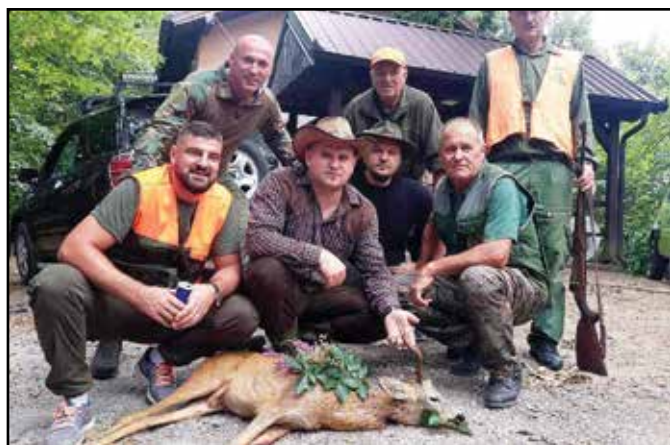
Samid Mustafić je član LD „Spreča“ Kalesija u Sekciji „Vukovije“ još od 1995. godine. Nosilac je bronzane i srebrene lovačke značke. Dug lovački staž, veliki

doprinos lovstvu kroz zaštitu i prihranu divljači učinili su ovog vrijednog domaćina i uzornim lovcem. Na lokalitetu Lagera, na istočnim padinama Majevice, Samid je odstrijelio svog prvog srndaća.

Sekcija „Rainci“

Lovci Sekcije „Rainci“ su uspješno otvorili lovnu sezonu na srneću divljač. Do polovine lovne sezone na nivou Sekcije su odstrijelili pet zrelih srndaća. Lovci Selmedin Jahić, Meho Sinanović, Mujo Čamdzić, Hasan Kamerić i Miralem Zahirović su odstrelili po jednog srndaća. Inače, svi članovi ove Sekcije su izuzetno aktivni u čišćenju lovišta od predatora, redovnom iznošenju hrane i soli za prihranu divljači, izgradnji brojnih solila i hranilica i drugih lovnotehničkih objekata.

Sekcija „Kalesija“

Članovi Grupe „Miljanovci“, mladi kalesijski lovci Amir Muminović i Adnan Omerović, na padinama Brezovače, odstrijelili su lijepe primjerke srndaća, svoje prvijence. Iskazali su vještunu i sreća im se

osmijehnula, a i zahvaljujući aktivnostima koje su proveli u lovištu kroz redovno iznošenje soli i kukuruza, divljač se zadržala u lovištu. Inače, prvi su u pomenutim akcijama, zaštititi divljači i izradi lovnotehničkih objekata. Grupa „Miljanovci“ je jedna od najaktivnijih grupa u LS „Kalesija“ i Društvu, vlastitim novčanim sredstvima izgradili su i lovačku kuću.

Mjere i načini uređenja lovišta

Mjerama uređenja lovišta lovac nastoji poboljšati stanišne uvjete za pojedine vrste divljači i time im povećati broj, ali to mora činiti uz što manje štete za stanište. Radove koje izvodimo uređujući lovište trebamo nastojati prilagoditi samom staništu i njegovim posebnostima i karakteristikama. Cilj nam treba biti, osim uspješnog gospodarenja, i očuvanje prirodnog ambijenta te dugotrajno korištenje prostora lovišta. Uređenje lovišta i izgradnja svih lovnih objekata potrebno je činiti na način koji neće negativno uticati na prirodno okruženje. To znači upotrebno i estetski, koristeći prirodne materijale, ne narušavajući prirodni sklad, vodeći računa da se lovni objekti uklope u prirodni okoliš. Gradnjom se neminovno utiče na okoliš i mijenja ga se, ali je cilj da taj uticaj bude što manji, takav da ne šteti prirodnoj okolini. Potrebno je materijal za izgradnju koristiti od već ponuđenog prirodnog materijala iz okoline u kojoj se gradi, što manje remeteći sklad te okoline. Kao što godi lovčevu oku kada vidi lijepo hranilište za divljač napravljeno od građe s toga prostora, tako godi i onima koji to nisu. Sve što lovci grade ili unose u prirodu mora se s njom uskladiti. Ograde, lovačke kuće, solišta, pojilišta i sve ostale lovnogospodarske i lovnotehničke objekte treba graditi od prirodnog materijala, nikako ne s previše željeza ili plastike. Lovnogospodarski i lovnotehnički objekti služe u razne svrhe: za uzgoj, za promatranje, za lov, za naučno istraživanje i drugo. Lovnogospodarske objekti izgrađujemo za potrebe uzgoja i zaštite divljači, a to su hranilišta, pojilišta, solišta, ograde, remize. Lovnotehničke objekte izgrađujemo za potrebe lova, a u njih ubrajamo: nastambe u lovištu (upravne, pogonske i stambene), visoke čeke, prelazi preko vodene površine, zakloni za doček divljači (busije), lovne staze, granični znakovi lovišta, sanduci za prihvat i otpremu divljači, hladnjače. Najčešći objekti u lovištu su čeke. Važno je naglasiti da je namjena čeka dvostruka. U lovištu su neke čeke lovnogospodarski, a neke lovnotehnički objekti.

Čeke i osmatračnice

Čeke omogućavaju osmatranje divljači, ali s njih se i vrši lov. Dakle one imaju dvije različite namjene.

Osmatračnice su lovnogospodarski objekti koji omogućavaju uzgajivačima s određenog položaja iznad razine lovišta osmatrati divljač u svrhu uzgoja i zaštite. Iz tog razloga najčešće se rade uz mjesta prihrane divljači (hranilišta).

Čeke koje služe za doček divljači u pojedinačnom lovu su lovnotehnički objekti. S osmatračnice se nikad ne vrši odstrjel za razliku od čeka koje služe za doček divljači u pojedinačnom lovu. Čeke mogu biti visoke i niske, a s obzirom na krovište natkrivene i nenatkrivene. Najprikladnije su pokrivene jer štite lovca od atmosferskih nepravilnosti (kiša, snijeg).

Visoke čeke za lov osiguravaju mogućnost dobrog osmatranja, izbor dobne i spolne kategorije, smanjena je mogućnost ranjavanja divljači i minimalno se uznemirava stanište. Do čeka redovno vodi šumska staza pa je dolazak na čekulovca i pratioca, kao i sama manipulacija s odstrijeljenom divljači lakša i jednostavna.

Čeke osmatračnice se postavljaju na mjestima hranjenja ili napajanja divljači jer su to mjesta na kojima se najlakše može pratiti brojnost i struktura dolazeće divljači. Čeke ugrađene na stablu, uglavnom su otvorene, uklopljene u okolinu, obično nemaju krova, ali im se može napraviti nadstrešnica. Postoje i privremeni zasjedi, gdje se naprave samo ljestve i postave daske na grane za sjedenje i daske za noge. Ukopane čeke se rade u planinskim predjelima, za čekanje vukova. Takve čeke se mogu raditi za lov na lisice. U padini se iskopa rupu 2x2m, unutrašnjost obloži daskama, postavi krov na koji se vrati zemlja i busjeni trave koji sve zamaskiraju. Obično na krovu imaju otvor sa ljestvama za spuštanje unutra i otvor za pucanje. Prednost takvih čeka je da su neprimjetne, a zimi toplije od podignutih čeka. Prenosne čeke su najčešće metalne i mogu se rastaviti i donijeti na predviđeno mjesto. Postoje i drvene prenosne čeke, napravljene od laganog drveta i mogu se prevoziti iz jednog dijela lovišta u drugo. Donese ih se nekoliko dana prije planiranog dočeka i lova ili osmatranja, kako bi se divljač privikla i malo ih se maskira, radi uklopljenosti u okolinu.

Hranilišta

Za krupnu divljač zimskom prihranom se osigurava dobra tjelesna kondicija i zdravstveno stanje, a rasporedom hranilišta u lovištu i njihovim brojem osiguravamo divljači normalno uzimanje hrane po vrsti i količini. Hranilišta trebaju biti stalna, izrađena od prirodnih materijala, natkrivena, s krovom obično na dvije vode, ali ne prevelike nadstrešnice, jer plaše divljač i smetaju

mužjacima s rogovima. Grade se na prikladnim mjestima u lovištu, a uz njih se postavljaju solišta. Hranilišta trebaju imati slijedeće odlike: štiti hranu od kvarenja i propadanja, omogućiti korištenje hrane svim članovima populacije, mogućnost izlaganja zrnaste i kabaste hrane, zaklonjenost od uznemiravanja predatora i krivolovaca. Za sitnu divljač To su uglavnom jednogodišnja hranilišta. Rade se u zaklonjenim mjestima, šikarama, grmolikim i niskim sastojinama gdje se zabiju četiri kolčica, 2x2 različitih visina s rašljama prema gore. Na njih se stavi tanka ploča kao krovšte i pokrije okolnim granjem. Ispod se očisti zemlja i stavi malo pijeska i tu se sipa hrana. Na ta hranilišta divljač se brzo privikne i važno je pravilno ih puniti, obično svaka dva dana. Od hrane se stavlja kukuruz, pšenica, razne repe, ostaci jabuka, mrkve, zelje. Ako je intenzitet potrošnje veći hranjenje će biti češće i obrnuto. Hranilišta za sitnu divljač mogu se raditi i tako da se stave dvije rašlje u razmaku 100-150cm i preko njih se prekrije kukuruzovina ili granje na dvije vode. Za prihranu smeđeg medvjeda uređuje se hranilišta - mečilišta. Treba znati kako na mečilišta za medvjede, dolaze i druge životinjske vrste (divlje svinje, jeleni, vukovi, lisice, kune i druge). Mečilište treba biti udaljeno od najbližih ljudskih naselja najmanje 2 km, od granice zaštićenih područja najmanje 300 metara. Najbolje ih je uređivati tako da su prostorno raspoređena 1 na oko 40 km. Odabirom njihove lokacije treba izbjeći mogućnost zagađivanja izvora, vodotokova i sl. Njih se uređuje na manjim šumskim čistinama i uz prometne komunikacije koje su prohodne tokom cijele godine, tako da se uvijek može doći do hranilišta - mečilišta. Vrsta hrane koja se izlaže na mečilištu je zrnasta, sočna i mesna. Od zrnaste hrane izlažemo kukuruz u zrnu, zob i ječam, a od sočne stočnu i šećernu repu, te razno voće. Od mesne hrane treba prvenstveno koristiti lešine uginulih životinja koje su prije izlaganja veterinarski pregledane. Može se izlagati i klaonički otpad, također veterinarski pregledan. Mečilišta su pogodna mjesta na kojima se može pratiti brojnost populacije, zdravstveno stanje (u slučaju potrebe pogodnost davanja antiparazitika) i tjelesna kondicija medvjeda.

Solišta

Solišta su objekti koje divljač koristi radi podmirenja potrebe za soli (NaCl - natrijev hlorid). Za krupnu divljač solišta ponegdje mogu biti važnija i od hranilišta, posebno u vrijeme izgradnje rogovlja. Sol je važna u izgradnji tijela, mišića, kuka (rogova) i drugog, pospješuje probavu, otvara apetit i daje potrebne hemijske elemente koje divljač u prirodnoj hrani ne nalazi u dovoljnim količinama, naročito zimi. Sol se divljači osigurava tokom cijele godine. Solišta služe i kao mjesta na kojima se divljači izlažu i antiparazitici. Zato je u lovištu potrebno izgraditi dovoljan broj solišta iz kojih divljač uzima i liže sol koliko joj je potrebno, odnosno koliko organizam traži. Solišta se postavljaju na premetima divljači, u blizini hranilišta,

pojilišta, obično na otvorenim i preglednim mjestima. Potrebno je pronaći prirodne objekte za izgradnju solišta. Solišta se mogu praviti i kao prizemna, izdubljena u šupljem panju, ili u šupljem stupu visine do 1,5 m, promjera 20 cm. Stup se provrti kosim rupama prema dolje, pa kad pada kiša ispire sol iz šupljine koja teče na vanjsku plohu stupa, gdje je divljač liže. Solište se može napraviti i od dasaka ili hoblica. Prirodni sklad lovišta neće se remetiti ni ako se kakvom stablu odreže krošnja i izbuše rupe kroz koje će se sol cijediti. Plastični nije mjesto u lovištu i nedopustivo je na odrezano stalce nataknuti plastičnu ili limenu posudu, ili nabiti plastičnu cijev i tu ostaviti sol. Izdignuto solište je obično živo stablo koje se odsječe na visini iznad dohvata divljači. Na vrh se stavi drveni sanduk s prečkama razmaka 1 cm i unutra se stavi kamena sol. Na stablu se oguli kora i naprave brazde, pa

uslijed djelovanja kiše i snijega sol se pomalo topi i cijedi po deblu. Divljač tako dolazi do soli.

Pojilišta

U svakom dobrom uređenom lovištu nužno je divljači osigurati vodu za piće. Divljač, kao ni čovjek, ne može bez vode, bez obzira kako dolazi do nje. Značenje vode vidljivo je i iz činjenice što se žeđ može izdržati samo kraće vrijeme, dok se glad može izdržati daleko duže. Njezina je važnost u tom što služi kao otapalo raznih tvari u tijelu i pomaže kao sastavni dio krvi i limfe u transportu i apsorpciji hranjivih tvari iz crijeva do stanica. Naprimjer, mladi sisavci dok žive od majčina mlijeka uglavnom ne trebaju vodu, ali zato njihove majke u vrijeme laktacije imaju povećanu potrebu za vodom. Kad mladunci pređu na drugu hranu i njima voda postaje svakodnevna potreba. Izgradnja pojilišta naročito je potrebna na terenima brdskih lovišta, gdje zbog poroznosti krških terena dolazi do nestašice vode. Kapacitet pojilišta mora biti vezan za broj divljači koja gravitira pojilištu. Ako u blizini nema izvora, vodotoka ili pojilišta, divljač odlazi vrlo daleko u potragu za vodom. Pojilišta mogu biti prirodno formirana u zemlji, npr. ako se zemlja sabije ona je skoro nepropusna i to je dobra biološko-ekološka metoda. Može se iskopati i rupa na kosim terenima, staviti plastičnu foliju koju se prekrije kamenjem i kasnije zemljom. Rubove folije se pedalj od ruba obloži kamenjem i zatrpa zemljom, tako da folija ne viri. Ako su izvori vode pored gušćeg raslinja treba postaviti jednostavnu nadstrešnicu koja čuva vodu od opalog lišća te nanosa zemlje ili pijeska, a ujedno može služiti kao krov s kojeg otiče oborinska voda u postavljeno korito, drveno, a ne od vanjske traktorske gume, ukopane plastike i sličnih neprirodnih materijala. Poželjno je da se pojilišta nalaze uz komunikacije, radi lakšeg punjenja. Tamo gdje je snijeg dugotrajan i vode ledenice su važan izvor pitke vode. U kraškim predjelima gdje je ispod vapnenca dolomit, na crti gdje se međusobno priljubljuju, izbija u tankom mlazu ili kap po kap voda cjednica. Jedna od krških pojava su i vrtače, gdje se oborinska voda skuplja na dnu. Njihovo se dno može učiniti nepropusnim stavljanjem plastične

folije i nabijanjem zemlje, ali ako sloj zemlje nije dovoljno debeo, papkarska divljač foliju može lako probiti, nakon čega više ničemu ne služi, a dijelovi folije naružuju okoliš. Na izrazitom kršu, zbog velike propusnosti vapnenca, oborinske vode ne zadržavaju se dugo, osim u prirodnim bazenima u kamenu, poznatije kao kamenice, koje se pomoću betona može učiniti nepropusnim.

Kaljužišta

U lovištima u kojima obitava i u kojima se gospodari jelenom i divljom svinjom, a to je divljač koja se voli kaljužati i u načinu života kaljužanje im je neophodno, potrebno ih je izgrađivati. Kaljužišta se izrađuje slično kao i pjilišta.

Lovačke staze

U gospodarenju divljači, te pri izgradnji i lovnogospodarskih (za uzgoj) i lovnoteničkih (za lov) objekata, vrlo važno mjesto zauzima održavanje lovačkih prosjeka i staza, kako onih koje vode do objekata u lovištu, tako i onih koje služe lovu i svjedoče o brizi o lovištu. Lovne staze u brdskim terenima obično idu po slojnicama i po kosini, znači vodoravno i s minimalnim nagibima. Dobro uređene mreže lovnih staza čine bitan faktor uspješnog gospodarenja. Lovačke staze moraju osigurati nesmetano prikradanje divljači, očišćene od grmlja i grana koje ometaju promatranje ili odstrjel divljači.

Remize

Radi poboljšanja prirodnih uvjeta prehrane, potrebno je činiti radnje koje će poboljšati uvjete sredine u kojoj obitava divljač, a to postizemo zasijavanjem ili zasadijanjem manjih površina u lovištu koje divljači

služe za zaklon i za prehranu. Mogu biti jednogodišnje ili višegodišnje. Jednogodišnja remiza se zasijava na čistinama unutar šumskog kompleksa. Višegodišnje remize nastaju tako da se na manjim površinama u lovištu zasadi razno šumsko plodonošno bilje, najčešće glog, kupina, divlje voćke, ribizl, lijeska, malina, jarebika, drijen i drugo. Remize se zasijavaju kako bi divljač imala što manju potrebu za izlaskom na polja i u voćnjake. Time se ujedno smanjuje šteta na usjevima.

Nastambe u lovištu

Lovnotehničke objekte koji omogućavaju prihvat i boravak lovaca u lovištu na kraće ili duže vrijeme, bez obzira da li je u pitanju lov ili druga lovna aktivnost, jesu: skloništa, lovačke kolibe, lovačke kuće, lovački dvorci.

Skloništa

U našim lovištima običaj je da se grade i priručni objekti koji služe kao zaklon za kraći boravak lovaca. Takvi objekti neće remetiti okoliš ako se rade bez većih zahvata na raslinju. Obično su to nadstrešnice podignute na prirodnom mjestu zaklonjenom od kiše i vjetra. Mogu to biti i nadstrešnice (sjenice) namjenjene lovačkom ručku u lovištu.

Lovačke kolibe

Lijepo uređen lovački dom u smislu slikovite lovačke kolibe pravi je ukras lovišta, a može se podignuti relativno brzo, jednostavno od priručnih materijala u kojima manja grupa lovaca može prenoćiti, skloniti se za vrijeme nepogode, odmoriti se i jesti. Lovački običaji i poslovična lovačka srdačnost, nalažu da lovačka koliba posluži i drugim ljubiteljima prirode.

Lovačke kuće

Lovačke kuće najčešći su lovnotehnički objekti i zato ih treba graditi tako da se dobro uklapaju u okoliš, od prirodnih materijala, ako je moguće od materijala iz neposredne blizine. Drvo je najprihvatljivije, a poželjno je da i njezin pokrov bude od drva (šindra). Pojedini dijelovi doduše moraju biti od „neprirodnih“

materijala, npr. staklo, oluk, crijep, iako ga se može dobro nadomjestiti šindrom. Kuća ima prostorije za spavanje, jedenje, dnevni boravak i predprostoriju za odlaganje i održavanje opreme i obuće. Lovčke kuće u brdskim

lovištima gdje se uglavnom lovi tehnikom pojedinačnog lova (doček na visokoj čeki) nema potrebe graditi velikog kapaciteta noćenja, trebaju imati par ležajeva (3-5), ali zato veći dnevni boravak.

Lovački dvorci

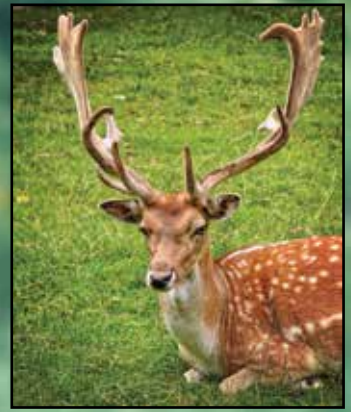
Lovački dvorci (zankovi) su tako građeni da većem broju lovaca ili gostiju omogućavaju prihvat i boravak, što čini višu kategoriju lovnoturističke ponude prihvata i boravka lovaca. Iz tako opremljenih dvoraca grupe lovaca mogu odlaziti u lov svakodnevno, ili ukoliko postoji u lovištu i lovačka kuća, kombinirati smještaj. Ali uređivati lovište može se i ulaganjem u druge, estetske objekte. Lov je i po svom psihičkom i po svom fizičkom djelovanju imao velik značaj u razvoju ljudskog roda. Jedna od prvih misaonih stvari koju je pračovjek realizirao bilo je oblikovanje kamena u šiljke radi olakšavanja lova. Lov je ostvario i prva udruživanja i pokrenuo proces čovjekove socijalizacije. Udruženi su ostvarivali i veću uspješnost u lovu i tako osiguravali hranu. Tokom te neprestane životne borbe za opstanak čovjek se sve više i umno razvijao. U vezi s

lovom rađao se najljepši oblik ljudskog duha – smisao za umjetnost pa je, u tom smislu, izgradnja lovačkih dvoraca jedna od ljepših strana budućnosti lovstva. Dvorci i ne moraju biti prevashodno luksuzni koliko je bitno da je njihova ljepota prilagođena prirodnom okolišu, namjeni i arhitekturi podneblja.

Uzgoj jelena lopatara

Premda su uzgoji lopatara u otvorenim lovištima dali dobre rezultate, glavna vrijednost ove divljači je uzgoj u ograđenim prostorima

Uvod

Jelen lopatar ili lanjac svrstava se u prave jelene, latinski naziv *Cervus Dama dama*. Dakle pripada redu dvopapkara (*Artiodactyla*) podredu preživača (*Ruminantia*), skupini jelena (*Cervidae*) i podskupini pravih jelena (*Cervinae*) koju sačinjavaju četiri roda s 13 vrsta i 62 podvrste. Kada je riječ o lopataru postoji evropski lopatar *Cervus Dama dama* i mezopotamijski lopatar *Cervus Dama dama mesopotamica*. Mezopotamijski lopatar nalazi se kao zaštićena vrsta u Aziji, dok ga je u Evropi moguće sresti jedino u nekim zoo vrtovima. Evropski lopatar se uzgaja u uzgajalištima diljem Evrope. Jelen lopatar je uvezen iz područja Sredozemlja u razne zemlje Srednje i Sjeverne Evrope i isprva je držan isključivo u ograđenim lovištima. Spada u srednje velike jelene, visine grebena 75-100 cm, dužine tijela 130-175 cm, prosječne težine mužjaka 40-100 kg, dok košute rijetko kada postižu težinu preko 60 kg. Jelen lopatar tokom cijele godine živi u krdima. Gospodarenje lovnim površinama, aktivnosti na unapređenju lovstva, naseljavanje lovišta divljači, temeljeno na znanstvenim spoznajama, važane su stavke u lovnogospodarskoj privredi kao i u održanju ekosistema. Prema raspoloživim procjenama o korištenju lovišta, gospodarimo daleko ispod mogućnosti lovno-gospodarskih kapaciteta u smislu prirodnog i umjetnog uzgoja divljači. Podaci, dobijeni istraživanjima u prirodi i u ograđenim prostorima, upućuju na potrebna svojstva za uspješan intezivan uzgoj, koja nalazimo kod više vrsta divljači. Prednost pri tom imaju one vrste divljači kod kojih su izražena biološka svojstva: dugi život, otpornost prema zaraznim i parazitarnim bolestima, dobru konverziju hrane uz skromne prehrambene zahtjeve, izražena plodnost, lagani porodi, kvaliteta mesa i dr. S obzirom da je jelen lopatar iz navedenih razloga pogodan za uzgoj u mnogim su se zemljama, naprimjer Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj, Češkoj, Slovačkoj, Mađarskoj, Holandiji i Engleskoj, uzgoj jelena lopatara se razvio do značajnih razmjera. Brojno stanje jelena lopatara u Evropi se procijenjuje na nešto preko 100.000 grla u farmskom uzgoju, osim čega postoji određen broj lopatara i u otvorenim lovištima. U farmskom uzgoju prednjači Njemačka s brojnošću od oko 60.000 grla, Švedska preko 25.000 grla te Italija s nešto preko 10.000 grla. U našoj zemlji geografske i klimatske prilike pogoduju uzgoju jelenske divljači. U našim klimatskim prilikama u slobodnim, a još više u ograđenim prostorima uzgoj jelena lopatara, ali je brojno stanje vrlo malo. Dobar primjer učinkovitog uzgoja ove divljači je LD „Sokolina“ Kladanj.

Predispozicije

Ispitivanja pojedinih instituta vezana za izbor vrste jelena, koji bi se uzgajali u ograđenom prostoru, pokazala su da je lopatar najprikladnija jelenska vrsta. Ima visoku plodnost i brzo se razmnožava, otporan je na bolesti, skroman u ishrani, ima brzi rast i razvoj, dobru kvalitetu mesa, (siromašno masnoćama a bogato proteinima, bjelančevinama i vitaminima), dobar klaonički randman te se dobro prilagođava okolini i raznim klimatskim uvjetima. Uzevši u obzir skromnost stanišnih zahtijeva lopatara, otpornost na nametnike, vjernost staništu, relativno veliku prilagodljivost na postojeće uvijete života, ova vrsta jelena ima izrazitu prednost u odabiru za umjetni uzgoj. Pridodamo li tome prilike u našim staništima koje su općenito povoljne za uzgoj lopatara te znatan interes uzgajivača u može se reći da ova divljač kod nas ima dobru perspektivu. Dakle jelen lopatar se može uzgajati u ograđenom lovištu te dugi niz pokoljenja odlično uspijevati i u manjim ograđenim prostorima, bez da populacija gubi na biološkoj pa time i ekonomskoj vrijednosti.

Lokalitet

U odabiru terena treba voditi računa o njegovoj pristupačnosti, odnosno da je lako dostupan vozilom, ali istovremeno dovoljno udaljen od važnijih prometnica kako bi se izbjeglo uznemiravanje. Lopatar se može uzgajati na farmama ukoliko se osigura najmanje 200 m² po jednoj životinji. Veličina prostora je uvjetovana načinom prehrane, tj. ispašom i dodatnom prehranom, a veličinu pašnih površina uvjetuje produktivnost, tj. plodnost tla tokom vegetacijskog razdoblja. Na posljednji uvjet moguće je uticati povećanjem prinosa oplemenjivanjem tla i odabirom boljih travnatih vrsta. Sva zemljišta su potencijalno pogodna za osnivanje uzgajališta ukoliko nisu močvarna ili slabo vodopropusna. Neki stručnjaci preporučuju izbjegavanje brdovitih terena, jer je obično u takvom kraju zima oštrija, s

više snježnog pokrivača koji se duže zadržava. Nije naodmet prije izgradnje objekta i uređenja terena, sondiranjem do dubine 60 cm., uzeti uzorke tla za fizikalno-hemijsko i bakteriološko ispitivanje. Prilikom odabira terena treba predvidjeti mogućnost obrade tla u ograđenom prostoru poljoprivrednim strojevima (traktor s priključcima, kosilica). Sva niska i visoka vegetacija koja se nalazi na prostoru predstavlja značajni izvor hrane i ujedino zaštitu.

Klima

Jeleni lopatari su dosta otporni na klimatske prilike unutar umjerene kontinentalne klime. Smatra se da, ukoliko padavine ne prelaze 1.000 mm godišnje, odnosno ako su ravnomjerno raspoređene tokom godine premda i obilnije, neće štetno uticati na uzgoj. U protivnom je potrebno poduzeti mjere zaštite od kiše i drugih nepovoljnih klimatskih uticaja, što se postiže izgradnjom nadstrešnica s barem jednim zatvorenim (sa sjevera) zidom kako bi divljač našla solidan zaklon od kiše i vjetra. Naročito je nepovoljno ukoliko kiše padaju danima uzastopno i u hladnom i zimskom razdoblju. Tada moker dlačni pokrov ne pruža zaštitu protiv hladnoće. Na vjetar kao takav lopatari nisu osjetljivi.

Objekti

Cijeli prostor uzgajališta je potrebno ograditi žičanom ogradom visine 1,5-1,7 m, a povrhu toga dodati jedan ili dva reda žice ili drvenih prečki. Razmak između stupova ograde bi trebao iznositi 4-10 m, ovisno o mogućnostima solidnog učvršćivanja takove ograde. Ograda treba biti čvrsta ali ju nije potrebno dodatno učvršćivati jer ova divljač nije agresivna i relativno se lako privikava na zatočeništvo, ogradu pa i blizinu čovjeka. Divljač se drži u grupama od po 20-30 ženki s jednim ili dva mužjaka (1 mužjak na 10-15 ženki). Između pojedinih skupina divljači, odnosno prostora, treba pružiti mogućnost prelaza iz jednog u drugi u vidu pregona, tj. pregonskog pašarenja, prema potrebama uzgoja, ispaše i slično.

Ishrana

Jelen lopatar jede različitu hranu i nije izbirljiv, a glavni dio prehrane je paša raznih vrsta trave. Rado jede plodove raznog voća; kupine, borovnice, korijenje povrća, kesten i žir. U ograđenim lovištima mogu se za ishranu koristiti razne vrste silaža te kombinacija kukuruza, pšenice, osušene dijeteline i sijena. Potrebe za vitaminima ne predstavljaju veći problem jer se B kompleks vitamina sintetizira u buragu kao i K vitamin. Jedino vitamine A, D i E treba dodavati u hranu. Ukoliko neki temeljni faktori prirodne sredine, za opstanak nedostaju, ili nisu optimalni, nužna je intervencija uzgajivača u smislu poboljšanja. Bitan način poboljšanja prirodne prehrane je zasijavanje poljoprivrednih kultura, npr. kukuruz, ljulj, ječam, uljna repica, zob, višegodišnje trave i dijetelina. Lopatar je skromniji u prehrani od običnog jelena. Za dnevni obrok je potrebno: za mužjaka 2.2 kg suhe hrane, koncentrata 1.0 kg, bjelančevina 100 g; za košutu 1.2 kg suhe hrane, koncentrata 0.35 kg, bjelančevina 55 g; za mlado 0.6 kg suhe hrane, koncentrata 0.25 kg, bjelančevina 20 g. Ako u prirodnoj sredini u hrani nema navedenih osnovnih sastojaka, nužno je intervenirati dodavanjem deficitarnih sastojaka hranom u hranilištima, a preporučuje se osigurati po jednom grlu godišnje: zrnaste hrane 150 kg, kukuruza 20 kg, minerala 14 kg, krompira 30 kg, blitve 180 kg, repe 100 kg, sijena 360 kg, kestena. žira i soli po volji. Sol treba dodavati u solišta naročito tokom razdoblja promijene dlake i rasta rogova. Zimi

nije dobro forsirati dodavanje soli jer se time povećava žeđ pa divljač više oštećuje koru u kojoj ima veći postotak vode. Osim hrane i soli nužno je u prirodnoj sredini osigurati dovoljno pitke vode. U vrijeme zime korisno je ralicom praviti staze do hranilišta kako bi ih divljač lakše pronašla. Tokom ljeta lopatar na šumskim područjima hranu nalazi u šumskim pupovima, grmlju i plodovima šumskog voća i drveća. Tokom jeseni i zime u tu svrhu služi žir te dodata hrana, kukuruz, zob, sijeno lucerna, dijetelina itd.

Hranilišta

Preporučuje se izgradnja hranilišta od solidnog drveta, tako da budu natkrivena te da se po mogućnosti mogu prenositi. Zaštitu ovakvih drvenih hranilišta protiv atmosferskih uticaja treba izbjegavati hemijskim sredstvima i sredstvima intenzivnog mirisa. Takva sredstva osim odbojnog mirisa, loše su rješenje jer se divljač lizanjem može i otrovati. U gornjem dijelu hranilišta, u jaslama, odlažu se sijeno i slama, a u donjem dijelu su hranilice za koncentrat i zrnastu hranu. Za grupu 30-40 jedinki divljači dovoljna je jedna hranilica dužine oko dva metra. Hranilice je najbolje postavljati na betonsku podlogu ili na drugi način tvrdo pripremljeno ili nasuto tlo, kako bi se omogućilo lagano čišćenje veće količine izmeta, obavljanje dezinfekcije, dezinfekcije te prikupljanje uzoraka za koprološku pretragu. Za telad koju držimo do sezone pripusta s roditeljima također je potrebno izgraditi hranilice, jer je putem njih moguća i potrebna pravovremena dodatna prehrana. Hranilicu za telad treba tako izgraditi da odrasle životinje ne mogu dosegnuti hranu.

Pojilišta

Potrebe za vodom se mijenjaju u zavisnosti od vlage u zraku i temperature, tako da kad divljač zimi jede suhu hranu dnevna potreba po 1 grlu iznosi do 1.5 l vode. U proljeće i ljeto (izuzev za vrijeme iznimno visokih temperatura) ova potreba se kreće 0.5-1.0 l vode dnevno. Potrebe za vodom kod ženki povećane su u vrijeme dojenja i mogu iznositi i do 2.5 l na dan. Higijenski ispravna voda je potrebna tokom cijele godine bilo putem umjetnih ili prirodnih pojila. Treba predvidjeti i preduhitriti eventualna zagađenja pojila i povremeno uzimati uzorke za provjeru kvalitete vode. Zimi vode mora biti u dovoljnim količinama pa naročitu pažnju treba posvetiti niskim temperaturama. Ukoliko se u intenzivnom farmskom uzgoju napajanje vrši na potoku pristup pojenju treba izvesti tako da je on moguć samo na jednom mjestu kako bi se izbjegla mogućnost širenja zaraze vodom od oboljelih na zdrava grla nizvodno. Dobra pojilišta predstavljaju i valovi kao i cijevi koje se koriste za odvodnju ukoliko su ukopani u zemlju i prilagođeni ovoj namjeni. Ovakva pojilišta treba održavati čistima, jer se lako onečišćuju (stajanja voda) pa se preporučuje osigurati tekuću vodu ili barem redovnu izmjenu vode (iskopom arteškog bunara). U prirodnom uzgoju poželjniji je veći broj manjih pojila nego obratno - imati manji broj većih pojilišta.

Hvatanje divljači

Na uzgajalištima lopatara potrebno je imati uređaje za hvatanje divljači. Hvatanje je potrebno iz više razloga, primjerice: označavanje, preventivni i kurativni zahvati itd. U tu svrhu postoje različiti sistemi tj. mreže za hvatanje, puške za uspavlivanje te izgrađene tunnelske hvataljke. Takve uređaje je neophodno izgraditi jer bez metoda hvatanja i imobilizacije nije moguće vršiti manipulaciju divljači. Hvatati životinje je

potrebno radi zdravstvene kontrole, kontrole (monitoringa) oboljelih, transporta, aplikacije lijekova označavanja itd. Provođenjem tih postupaka potrebno je uzbudivanje cijelog stada svesti na najmanju moguću mjeru što se postiže uigranom ekipom, i strpljivim i blagim postupkom. U tu svrhu vjerojatno su najprikladniji tzv. „ljevci“ za divljač smješteni uz rub ograde ili hranilišta lovke koji se još nazivaju i tunelsko-kružna, a na kraju hodnika imaju transportni kavez kamo se jelen stjera. Gdje nedostaju hvataljke, mogu se upotrijebiti i mreže.

Osnivanje vlastitog uzgoja

Nabavka kvalitetnih životinja za farmski uzgoj veoma je značajan i delikatan zadatak o kojem uveliko ovisi uspjeh buduće farme. Kod kupnje rasplodnih grla treba voditi računa o sljedećem:

1. Planiranje i praćenje uzgoja, kao i sam odabir i kupnju matičnog stada potrebno je vršiti u saradnji sa stručnim osobama.

2. Prije odluke o kupnji treba se informirati o mjestu i porijeklu životinja, ali i lično se uvjeriti u starost, uzrast, boju, zdravstveno stanje odabrane divljači i drugih životinja u uzgajalištu odakle jelene kupujemo. Potrebno provjeriti i poznavati način njihova držanja, postupanja sa divljači, stupanj plahosti, odnosno povjerljivosti prema ljudima. Odabrati treba životinje koje nisu odviše plahe.

3. Posebnu pažnju treba posvetiti izboru rasplodnjaka i nabavljati ih iz poznatih uzgoja jer njihov izbor samo po vanjskim obilježjima nije uvijek pouzdan. Dakle, kod nabavke rasplodnih grla poželjno je znati pedigre roditelja, a za svako rasplodno grlo bilo bi poželjno da ispunjava dva osnovna uvjeta: da je fenotipski najprikladniji za rasplod i da su genetska svojstva optimalna i ustaljena (uzgojne knjige). Kod tog izbora treba dati prednost starijim mužjacima kojima treba otpiliti rogove. Pri izboru mužjaka ne treba štedjeti na novcu. Preporučljivo je kupovati starije rasplodnjake odnosno u dobi 3-6 godina.

4. Potrebno je izbjegavati kupovinu teladi jer je ona najviše plaha, a uz to nema razvijene karakteristike prema kojima bi se mogla vršiti procijena vrijednosti grla. Ukoliko je telad jedini izbor onda uz njih za formiranje grupe treba potražiti i kupiti nekoliko starijih primjeraka, koji su prema čovjeku povjerljiviji, kako bi se na taj način cijelu grupu lakše prilagodilo potrebama rada i života na farmi. Posebno plahe životinje treba na vrijeme izdvojiti iz skupine kako uspaničenim ponašanjem i kretanjem ne bi nepotrebno uznemiravale cijelu skupinu.

5. Najpovoljnije vrijeme za kupovinu i transport je vrijeme poslije parenja, tj. od decembra do marta. U to vrijeme su životinje najmirnije a privikavanje na dodatnu hranu čini ih mirnijim i povjerljivijim prema čovjeku. Ženke, ukoliko su gravidne, treba transportirati nešto ranije, a telad nešto kasnije ali nikako u vrijeme pred sezonu parenja. Mlađe životinje su osjetljivije na transport, promjenu staništa, klime, načina držanja a podložnije su i bolestima kao i stresu (transport, promjena ishrane).

6. Transport je moguće vršiti kamionima za prevoz stoke ili željezničkim vagonima. Transport takvim kavezom treba biti što je moguće kraći i sa što manje uznemiravanja. Prije transporta rogovi se odsjecaju. Odsjecanje rogova kod mužjake, ukoliko je izvedeno korektno i stručno (izbjegavanjem nepotrebnog stresa), ne odražava se negativno na njegovu oplodnu sposobnost kako se ponekad misli. Kod dužeg putovanja treba voditi računa o opskrbi vodom. Transport je moguće iskoristiti za privikavanje na čovjeka nuđenjem kvalitetne, koncentrirane hrane. Posebno plahe životinje je potrebno transportirati odvojeno. U slučaju

dužih transporta životinjama treba ponuditi vodu. Dolaskom na određite prije istovara i ispuštanja potrebno je pričekati 1-2 sata da se životinje primire. Pustiti ih je najbolje u manje prostore, npr. hvatališta-hranilišta gdje se nalaze hrana voda i sol. Kod uvoza životinja iz druge države potrebno se prethodno informirati kod pograničnog veterinarskog inspektora o potrebnim dozvolama uvoza, mogućnosti pribavljanja svjedodžbe o zdravstvenom stanju kupljenih životinja u zemlji domicila, obveznoj karantini po izvršenom uvozu itd. Prije konačnog ispuštanja prilika je da se izvrši potreban pregled te eventualno poduzme potrebno preventivno liječenje. Potrebno je životinje prije puštanja označiti ušnim markicama ili ogrlicama.

7. Za označavanje postoji više načina od kojih je za preporučiti postavljanje ušnih markica ili plastičnih ogrlica s oznakom broja. Širina takve ogrlice je 2-3 cm. O svim životinjama je potrebno voditi osnovne podatke u uzgojnim knjigama.

Reprodukcija

Plodnost lopatara je veoma dobra. Kod prvotelkinja koje se prvi put pripuštaju u drugoj godini života plodnost je oko 70%. Starije košute u pravilu, ukoliko nije riječ o reproduktivnoj patologiji, ostaju sve gravidne. Košute za uzgoj najpovoljnije je nabavljati u drugoj godini života, a ukoliko potiču iz ekstenzivnih uzgoja tada i starije, tj. u trećoj godini života. Bitno je odabrati što mirnije i pitomije primjerke, a krdo je potrebno formirati sa košutama približno iste starosne dobi. Spolni omjer je jedan mužjak naspram 30-40 ženki ukoliko je odabrani mužjak kvalitetan, u protivnom se na taj broj ženki mogu staviti i dva mužjaka, ali s otpiljenim rogovima. Premda su mužjaci spolno zreli već u dobi s 16 mjeseci oni ne mogu zadovoljiti potrebama uzgoja, odnosno kvalitetnog skoka, jer spermiogeneza u njih nije dostatna za cijelu sezonu parenja. Stoga se za parenje odabiru mužjaci u dobi 3-6 godina života. Sezona parenja traje oko tri sedmice, (sredinom oktobra), ali se i poslije mogu javiti pojedinačna gonjenja u januaru i februaru kod ženki koje nisu ostale gravidne ili se u glavnoj sezoni nisu gonile. Telenja se odvijaju najvećim dijelom od sredine do kraja juna. U pojedinim godinama mogući su i pomaci ovog termina. Ženke nose 33 sedmice. Bližnjenje je za razliku od srna rijetka pojava. Porođaji u pravilu prolaze lagano bez intervencije čovjeka i to otprilike 12% u maju, 72% u junu i 16% u julu. Prosječno se može računati do 90% telenja od ukupnog broja ženki, što u normalnim uvjetima uzgoja znači prirast od 85% teladi. U uzgojima se, što je posebno zanimljivo, za razliku od prirodnog omjera 1:1, broj ženske teladi pojavljuje u suvišku, odnosno u omjeru 1:1,5 u korist ženki, ali navedeni disbalans može biti i veći. Ženkama koje su se tjerale i parile kasnije i porod pada kasnije. Reprodukcijska sposobnost ženki očuvana je i do 20 godine života. Mrtvorodne teladi može biti 3-5%. Telad po porodu teži 4-5 kg i dugo siše, čak i po 10

mjeseci. Telad s navršena tri mjeseca života odbija se od košuta, kojom prilikom se može tretirati protiv parazita. Do jeseni u godini rođenja telad dostiže težinu 20-26 kg. Ženska telad u pravilu je lakša. Tokom zime se razvoj teladi i napredovanje u težini usporuje da bi na proljeće intenzitet prirasta znatno porastao. Tako do jeseni druge godine života ženke premašuju 40 a mužjaci 50 kg težine.

Spolni omjeri

Prirodni spolni omjer se kreće u omjeru 1:1 jer u prirodi i gubici su ravnomjerni kod oba spola. Uz ovaj omjer jači mužjaci svojom agresivnošću uzrokuju da dio mužjaka migrira u druga lovišta. I uz spolni omjer 1:5 se dobijaju kvalitetni trofeji, ali se ipak preporučuje omjer 1:1.2. U uzgajalištima s intenzivnom proizvodnjom odnos muških i ženskih grla može biti 1:20 pa i 1:36. Ukoliko dolazi do nesklada spolnog omjera i povećanja visine populacije to se regulira pojačanim odstrjelom teladi, kojih je meso veoma cijenjeno. U populaciji s dovoljnim brojem odraslih mužjaka u vrijeme sezone parenja jaki primjerci potiskuju svoje slabije suparnike kada je potrebno voditi računa o sekundarnom spolnom omjeru koji je povoljan ukoliko je 1:2,2 u korist ženki.

Starosna struktura

Jelen lopatar rano postiže spolnu zrelost, a sposobnost rasploda i odgoja mladih, ženke zadržavaju do visoke starosti. Gospodarska starost skoro je jednaka onoj kod običnog jelena. Lopatar je sposoban za parenje, odnosno kvalitetno opasivanje tokom cijele sezone parenja s navršenom 4 godinom starosti. Košutice su već plodne s godinom dana starosti. Gospodarska starost je 10 godina a vrhunac kvalitete je u vremenu 9-12 godina. Starosni stupnjevi su: mladunčad od 3l.3. iduće godine, podmladak od 3l.3. druge godine života do 4 godine (muški), ženke do navršene druge godine; srednjodobna divljač: muški 4-7 godine, ženke 2-7 godine; zrela divljač: oba pola od 7 godine do gospodarske starosti; prestarjela - jedino se poneki kapitalci ostavljaju duže. U trofejnom uzgoju odstrjelnim zahvatima se obuhvaća 90% populacije i ako je ta veličina 100% tada 21% otpada na jelene, 24% na košute i 55% na telad oba pola. Kao i prije odstrjel starijeg godišta treba raditi oprezno i promišljeno zbog mogućih većih šteta i negativnog biološkog učinka.

Prirodni način uzgoja

Jelen lopatar ima mali areal tokom cijele godine i kod njega računamo s manjim područjem zadržavanja. Stoga kod formiranja lovišta manje je bitna veličina lovišta, već su bitniji uvjeti kao: hrana, voda, zaklon i relativni mir. Tako u boljim prirodnim uvjetima ograđena lovišta mogu biti manja za isti broj divljači. Važno je da površinom lovišta bude obuhvaćeno što više faktora povoljnih za obitavanje, razmnožavanje, zaštitu i racionalno lovno gospodarenje. Uz to lopatar je skromniji u prehrani i pravi manje štete na poljoprivrednom i šumskom raslinju. Osnova za prirodni način uzgoja jelena lopatara je prikladno lovište na čijem području trebaju biti, pored navedenih, zastupljeni i sljedeći uvjeti: da je površinom lovišta obuhvaćeno što više ekoloških faktora bitnih za obitavanje i razmnožavanje, i gospodarenje uz potreban stupanj tehničkog uređenja; jelen lopatar je vjeran prirodnom ambijentu, manji mu je radijus migracije nego u jelena običnog, pa mu nisu potrebni tako veliki neprekinuti šumski kompleksi, ali veličina lovišta ovisi o mogućnosti prirodne prehrane, zaklona, mira te

osiguranja pitke vode u prirodnoj sredini. U povoljnoj prirodnoj sredini, na 100 ha lovno produktivne površine ograđenog lovišta, može se održati gustoća populacije do 100 grla. U slobodnoj prirodi gustoća populacije može varirati od tri do 10 grla na 100 hektara lovišta. Lanjci se mogu za ljetnu prehranu preseliti u ograđene prostore s pripremljenim poljoprivrednim kulturama pa u formiranju lovišta nisu potrebne veće šumske površine. I u ograđenim lovištima lovno gospodarska starost mu je 10 godina s izrazito visokom plodnošću mladih i starijih košuta. Primarni spolni omjer 1:1,2 u korist ženki daje veći prirast populacije i mogućnost većeg odstrjela teladi što ide u prilog većoj ekonomičnosti takvog uzgoja. Veličina takvih lovišta može varirati od 300 do 3.000 ha, ovisno o broju divljači koju želimo uzgojiti. Tako se može uzgojiti rasplodni materijal za osnivanje matičnih krda za novo formirane ograđene uzgoje. Svako ograđeno uzgajalište, ukoliko nema vlastitog lovostroćnog radnika, trebalo bi osigurati periodične posjete takve osobe te osigurati stalnu veterinarsko- zdravstvenu zaštitu i preventivu u uzgoju.

Intenzivni način uzgoja

Premda su uzgoji lopatara u otvorenim lovištima dali dobre rezultate, glavna vrijednost ove divljači je uzgoj u ograđenim prostorima. Dosadašnji uzgoji u ograđenim prostorima su pokazali da se jelen lopatar može niz pokoljenja uspješno uzgajati bez gubitaka na biološkoj i ekonomskoj kvaliteti. Isto je tako moguće uzgojiti divljač zadovoljavajuće trofejne vrijednosti. Jelen lopatar se uzgaja u ograđenim uzgajalištima iz sljedećih razloga: udomljavanje na području onih lovišta gdje ih uopće nema, povećanje gustoće prirodne populacije u prirodnoj sredini - lovištu do veličine lovnogospodarskog kapaciteta lovišta, poboljšavanje kvalitete trofeja u lovištu, korekture omjera plova u prirodnoj sredini - lovištu, korekture starosne strukture u lovištu Raslinje na površini ograđenog uzgajališta treba po strukturi biti što sličnije onome u prirodnoj sredini. Osim šumskih površina dvoetažnog tipa uzgoja, poželjno je prisustvo šumskih livada, pašnjaka, oranica, na koje treba zasijavati svake godine takvo raslinstvo kakvo jelen lopatar traži po poljima u prirodnoj sredini. Sve ono što manjka na ograđenoj površini uzgajališta u odnosu na dovoljne količine kvalitetene hrane, nužno je nadoknaditi sistematskom dodatnom prehranom. Dodatna hrana pruža se putem hranilišta koja moraju biti tako načinjena da se u njih može stavljati krmna hrana, stočna hrana, zrnasta hrana i posebno sol, a prikladno je da blizu hranilišta budu i pojilišta sa svježom pitkom vodom. Dnevni obrok hrane po jednom grlu u ograđenom uzgajalištu može se kalkulirati na sljedeći način: zrnaste hrane 0,7 kg, bjelančevina 280 g, zelene hrane 0,7 kg, sjena 1,5 kg, repe ili mrkve 2,5 kg i soli po volji. Skladišta hrane su važni objekti svakog ograđenog uzgajališta a prednost imaju takva koja su po svojoj konstrukciji ujedino i hranilišta i solišta. Radi što boljeg režima prehrane jelena lopatara u ograđenim uzgajalištima prikladno je da, osim jednogodišnjih remiza, budu i višegodišnje obrasle takvim raslinjem koje će smanjiti štete na šumskom bilju nastalo odgrizanjem izbojaka i guljenjem kore. Uspješnost poslovanja tih uzgoja je ovisna o stalnoj i znalacki provođenoj selekciji i odraslih primjeraka i podmladka. Selekciju treba vršiti u odnosu na sljedeće: otpornost prema bolestima, na ponašanje i čud, odnos prema čovjeku, plodnost, boju dlake, plahost, stupanj iskorištenja hrane, ranozrelost, veličinu i težinu, i drugo.

Kako uskladiti život s krvnom grupom

Koju su krvnu grupu imali prvi ljudi – lovci? Kome se preporučuje da jede meso divljači?

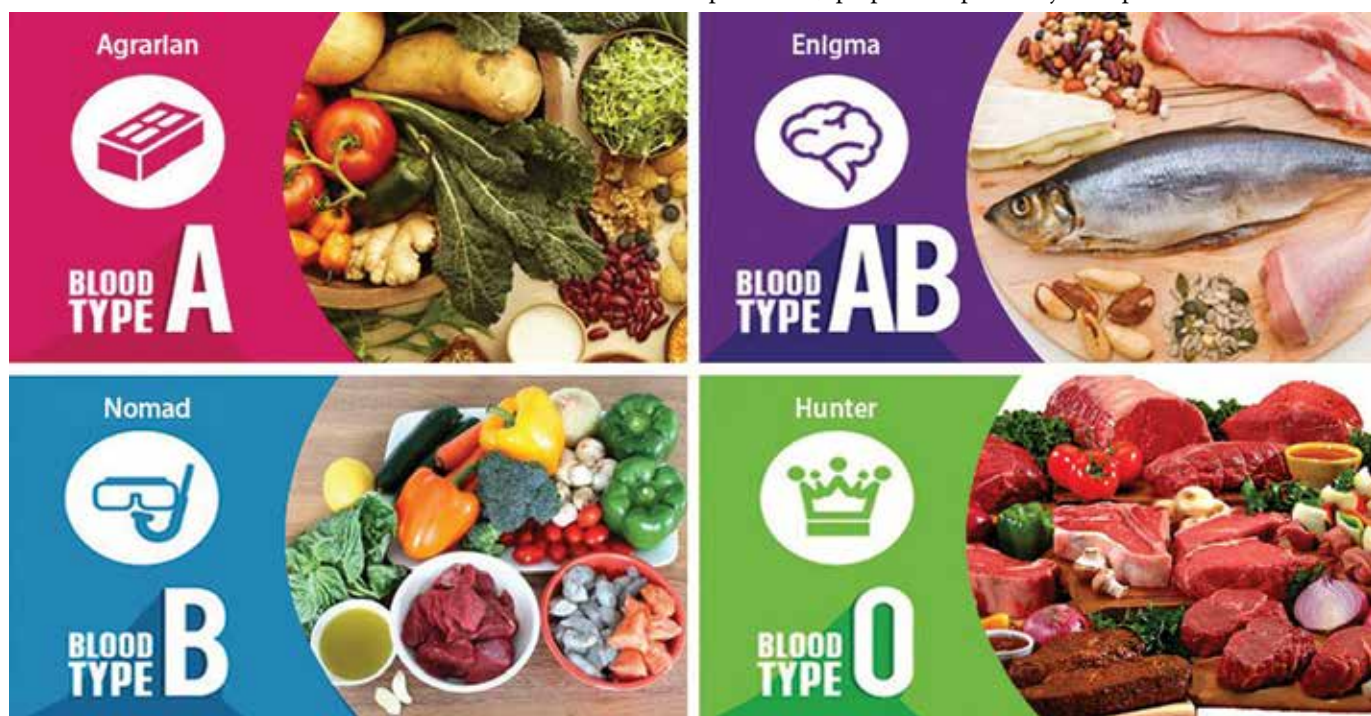
Krvne grupe su determinanta životu u pogledu mnogih stvari u koje se ubraja zdravlje, bolest, vitalnost, dugovječnost kao i emocionalnu prirodu. Razlikuju se četiri osnovne krvne grupe i specifičnosti vezane za njih.

Krvna grupa 0 (nulta) - kao najstariju krvnu grupu imali su je lovci - sakupljači. Stara je preko 50.000 godina, dakle potiče od neandertalaca, od prvih predaka iz Afrike. Ljudi ovog tipa su skloni biti vođe, ekstrovertni, fokusirani su i puni energije. ali, su podložni stresu. Prehrana osoba ove krvne grupe se zasniva na mesu, ribi, jajima i raznovrsnom povrću. Predstavnici su izraziti mesožderi s jakim probavnim traktom i preaktivnim imunološkim sistemom te su neprilagodljivi na promjenu hrane i životne sredine. Mliječni proizvodi i žitarice se ovoj krvnoj grupi ne preporučuju. Osnovni činilac mršanja je ograničavanje mahunarki, graha, leće, žitarica i hljeba, jer im je gluten osnovni činilac debljanja. Preporučuje se janjetina, teletina, a neće im štetiti niti piletina, puretina, patka, fazan ili meso zeca. Nasuprot tome ljudi ove krvne grupe moraju izbjegavati svinjetinu, haringu, hobotnicu, lososa, morsku mačku, riblju ikru, soma i šarana. Preporučuje se uzimanje voća i koštunjavog voća dok su dinje, jagode, kupine, kokosov orah, mandarine i narandže zabranjene. Jedina prporučena pića su soda-voda i mineralna voda. Vino i pivo ne štete ali se pri mršanju moraju izbaciti. Kafa, čaj gazirana i žestoka pića izrazito ne gode ovoj skupini. Preporučuje im se i intenzivno vježbanje i to 3x sedmično po 40-60 minuta.

Krvna grupa A - nosi genetski kod pretežnog biljojeda. Predstavnici su većinom vegeterijanci s osjetljivim probavnim traktom, ali izdržljivim imunološkim sistemom. Ljudi koji imaju krvnu grupu A genetski nisu najbolje opremljeni za XXI, stresno stoljeće. Njima odgovara dobro strukturiran, ritmičan, harmoničan život u pozitivnom okruženju. Otud ovaj tip mnogo teže podnosi stres od prethodnog, što se uz ostale fiziološke karakteristike – a prije svega hormonsku senzibilnost,

prirodno povećani nivo kortizola (koji se dodatno lako uvećava u uvjetima stresa), nizak nivo želučane kiseline i nedostatak crijevnih alkalnih fosfataza – ogleda u poremećajima sna (sve više s godinama, zbog čega se preporučuje uzimanje dodatnog vitamina B-12), povećanoj anksioznosti, slabljenju imunološkog sustava, porastu kolesterola, gubljenju mišićne mase i gomilanju masnoća u tijelu. Da bi mršali potrebno je potpuno izbaciti meso koje želudčana kiselina ove grupe jako teško probavlja. Ukoliko predstavnici ne mogu bez mesa preporučuje im se samo kokošije meso, piletina i puretina. Mogu jesti ribu i morske plodove ali trebaju izbjegavati bijelu ribu. Mlijeko bi trebali potpuno izbaciti mijenjajući ga sojinim mlijekom i sirom. Jako dobre namirnice za njih su kikiriki te maslac od kikirikija, dok trebaju zaobići brazilski i indijski orah te pistacije. Pšenicu izbjegavati u svim oblicima. Povrće koje je neophodno izbjegavati su gljive, krompir, kupus, masline, paprike, patlidžan i paradajz. Savjetuje se da krvna grupa A konzumira artičoke, bamblju, blitvu, brokule, kelj, luk, mrkvu i špinat. Od voća izbjegavati banane, dinje, mandarine, mango, narandže i kokosov orah. Umjesto toga jesti ananas (jako dobar za mršanje), borovnice, kupine, grejp, limun, marelice, smokve, šljive, trešnje i višnje. Za razliku od 0, krvna grupa A može piti kafu i crno vino. Ostatak alkohola, gaziranih pića i mineralna voda strogo su zabranjeni. Savjetuje im se joga ili meditacija, hodanje, plivanje i vožnja biciklom.

Krvna grupa B - razvila se između 10 i 35 hiljada godina prije nove ere na području Himalaja. Tadašnji ljudi su bili pastiri nomadi koji su uzgajali stoku. Ovaj tip krvne grupe nosi potencijal za izuzetnu prilagodljivost i sposobnost da se kreće u svim pravcima i razvija se s promjenama. Kreativnost i rješavanje kompliciranih problema su osnovne mentalno-emotivne karakteristike ovog tipa. Antropološki gledano, lako je uočljivo kako i koliko je ta prilagodljivost „izrodila” krvnu grupu B čiji je osnovni zadatak bio da uspostavi ravnotežu između dva prethodna, potpuno suprotstavljena tipa. Prehrana se zasniva

na mesu, mliječnim proizvodima i žitaricama. To su ljudi koji najbolje podnose stres. Najveći čimilac debljanja za ovu grupu su kukuruz, leća, kikiriki i susam. Trebali bi se hraniti divljači, janjetinom, kunićevim mesom i ovčetinom, a izbjegavati piletinu, patku, kokošije meso i svinjetinu. Jedini u potpunosti mogu uživati u mliječnim proizvodima ali bi trebali izbjegavati sladoled. U prehranu bi trebali ubaciti maslinovo ulje, a potpuno izbaciti suncokretovo i kukuruzno ulje. Većina sjemenki i koštunjavog voća nije preporučljiva kao i bijelo brašno koje treba zamijeniti rižinim ili zobnim. Od povrća izbjegavati kukuruz, maslinu, paradajz i rotkvicu, od voća indijsku smokvu, kokosov orah i nar. Zaobići alkohol, mineralnu vodu te gazirana bezalkoholna pića. Odgovarajuće vježbe su one koje nisu previše intenzivne ali ni potpuno mentalne. Idealne su one u društvu, kao što je lov, planinarenje, izleti, tenis, aerobik i košarka. Joga djeluje opuštajuće i to 2x sedmično po 45 minuta.

Krvna grupa AB – najmlađa je krvna grupa te su njeni nosioci još uvijek nepoznanica. Predstavljaju moderan spoj krvnih grupa A i B. Tip AB ima kvalitete kameleona – u zavisnosti od situacije može usvojiti karakteristike A ili B tipa. Takva podijeljenost nosi opasnosti od bipolarnih manifestacija, depresije, srčanih oboljenja, Parkinsonove bolesti i povišenog krvnog pritiska. Ovaj

tip ima potrebu i za vrlo intenzivnim i za opuštajućim vježbama, tako da je najbolje da ih kombinira. Bitno je, koliko za djecu toliko i za starije, da osobe s ovom krvnom grupom ne budu izložene restriktivnom okruženju ili strogim pravilima. Djeci, recimo, treba omogućiti da sama biraju svoju odjeću, bez obzira da li se iskusnijem oku ne dopadaju kombinacije koje dijete napravi. Imaju osjetljiv probavni trakt ali izrazito otporan imunološki sistem. Da bi smršali moraju ograničiti meso s nadopunom povrća. Preporučuje im se janjetina, ovčetina i meso kunića dok su ostale vrste mesa zabranjene. Prehranu mogu nadopuniti velikim brojem morskih plodova izuzev jegulja, jastoga, žaba, rakova i škampi. Od krvne grupe B nasljedili su pravo da uzimaju mlijeko i mliječne proizvode, a posebno jogurt, kefir i niskokalorično vrhnje. Od ulja im odgovara samo maslinovo. Mogu jesti žitarice pa čak i pšenicu, osim kukuruznog hljeba i peciva. Ishrana rižom krvnoj grupi AB odgovara mnogo više nego ishrana tjesteninom, mada ni tjestenina nije u potpunosti zabranjena. Od povrća izbjegavati gljivu, grah, kukuruz, maslinu, papriku i rotkvicu, a od voća bananu, kokosov orah, mango, narandžu, smokvu i šipak. Odgovaraju im sve vježbe sa laganim i produhovljenim kretnjama.

Dr. Emina Ibrišimović

Nemasno meso divljači

U našim lovištima najviše se uzgaja i lovi zečija, crna i srneća divljač. Odsustvo stresa u životu divljači u slobodnoj prirodi, stalno kretanje i raznovrsna ishrana, koja uključuje i ljekovito bilje, neposredno utiču na ukus mesa divljači. Prema svom sastavu meso divljači ima vrlo nizak sadržaj masnoća, a time i osjetno manju kalorijsku vrijednost. Istovremeno, meso divljači je izvor proteina, bjelančevina, željeza, selena i vitamina B kompleksa. Bogato je visokokvalitetnim proteinima, a prehrana koja se temelji na divljači potiče zdravlje imunološkog sastava. Pogodno je za gurmene koji imaju povišene masnoće u krvi. Meso divljači je tamnije i žilavije, a kao što je teletina mekanija od govedine tako je i mlada divljač mekanija i sočnija od stare. Mlađe meso je jarkocrveno i prošarano bijelom, a ne žučkastom masnoćom. Tamna boja mesa kod divljači dolazi otuda što divljač nije zaklana, već odstrijeljena pa je meso izgubilo manje krvi. Uz to, meso divljači zadržava i veći nivo materija koje određuju njegovu boju. Zbog pomenutih kvalitativnih prednosti, meso divljači ima i višu etičku i ekološku vrijednost od mesa većine

domaćih životinja.

Priprema divljači

Omekšavanje mesa je osnovno kod pripreme divljači. Nekada se ulovljena divljač držala na suhom i prozračnom mjestu da meso omekša uslijed stvaranja mliječne kiseline. Danas tu funkciju imaju razne vrste rasola i marinada kojima je najvažniji sastojak sirće. Uz sirće, u određenim omjerima, može se dodati voda, vino, povrće i začini poput lovora, klinčića, smreke ili bibera. Rasol se prokuha, a zatim prelije preko mesa, koje se marinira nekoliko dana uz povremeno okretanje. Nakon omekšavanja dolazi faza špikovanja. Meso divljači spada u nemasna mesa pa se može špikovati suhim mesom ili slaninom. Špikovanjem iznutra dobit će se sočnije meso, a špikovanje provlačenjem suhog mesa ili slanine iglom kroz meso (dijelovi suhog mesa/slanine ostaju na površini) dobit će se ukusniji sos. Savjet je da se tokom pripreme divljači njeno meso kratko ispire samo s vanjske strane, a unutrašnja strana se samo dobro obriše. Zečetina i srnetina ne ispiru se vodom već se brišu kuhinjskim papirom, a krvava mjesta se ispiru sirćetom.

Metode kuhanja

Meso divljači se može kuhati, dinstati (pirjati) ili peći. Najbolji dijelovi za pečenje i dinstanje su but i stražnje noge, dok se prsa, prednje noge i vrat obično kuhaju za ragu ili se od kuhane divljači pripremaju izvrsne paštete. Pečena divljač se poslužuje uz tamni umak, pikantnije umake ili slatkaste umake uz dodatak kompotu, naročito džema od brusnica, koji će ublažiti miris mesa divljači i dati pikantnu aromu. List LOVAC, u svojoj povremenoj rubrici Lovački kuhar, objavljuje razne recepte i metode kuhanja mesa od zeca, srne, divlje svinje i ostale divljači iz naših lovišta.

Zečetina

Divljeg zeca je bitno dobro očistiti. Može se staviti i u marinadu od raznog povrća koje se prokuha sa sirćetom. Od njega su najbolji dijelovi pečenica i zadnji butovi. Glava i vrat te prsa i prednje noge najbolje je upotrijebiti kod pripreme paprikaša i raznih pašteta. Uobičajeno je da se pečenica i zadnji dijelovi

zeca pripremaju u pećnici nakon što se prethodno filuju začinima, suhim mesom ili slaninom. Istovremeno, zeca je poželjno obložiti masnijim suhim mesom ili slaninom. Energetska vrijednost 100 g divljeg zeca iznosi 114 kcal/477 kJ (22% proteina i 2,3% masti). Od minerala, ovo meso je dobar izvor magnezija i selen, a odličan je izvor željeza i fosfora. Od vitamina, odličan je izvor niacina B3. Zečetine je odličan način da se u naš organizam unesu potrebne bjelančevine bez unosa nepotrebne masnoće. Ako se uz zeca uzme bijelo vino bogato polifenolima, učinili smo dobro za srce i krvne žile. Suhe šljive bogate su željezom i vitaminom A te riboflavinima i vitaminom C te predstavljaju izvrstan dodatak jelu od divljeg zeca u borbi protiv gripe, malokrvnosti i karcinoma.

Srnetina

Od srnećeg mesa je najbolje upotrijebiti pečenicu i zadnje butove. Kao i kod zeca, važna je priprema srne. I za srneće meso se priprema marinada koja omekšava meso i čini ga sočnijim. Od ovog mesa se može praviti srneći but u marinadi, pečenja, ragu, paštete, rolovana i druga tijesta. Pečene šnicle od srne se pripremaju uz začine za meso i voćne note u sosovima uz koje se meso može poslužiti. Srneće šnicle koje ste premazali smjesom od soli, zgnječenog bibera i ruzmarina, ispecite u tavi i poslužite uz kompot od jabuka i kupina. Šnicle se mogu premazati i senfom u koji dodamo zgnječene borovnice, biber i sitno isjeckan bijeli luk. Pečene šnicle poslužite uz sos od pečenja, kojem ste dodali crveno vino i pekmez od crvene ribizle. Šnicle se mogu poslužiti i s kajmakom. Energetska vrijednost 100 g srnećeg mesa iznosi 120 kcal/502 kJ (23% proteina i 2,4% masti). Od minerala, ovo meso je odličan izvor željeza, fosfora, a dobar je izvor selen. Obiluje vitaminima B1 i B2, ima vitamina B3. Radi planinske trave kojom se ova divljač hrani, srneće meso je izvanredne čistoće te je najmanje masno od svih vrsta divljači. Treba još jednom napomenuti da je srneće meso odličan izvor visokokvalitetnih proteina, a bogato je i željezom neophodnim za opskrbu tijela kisikom i vitaminom B12, koji je neophodan za stvaranje crvenih krvnih zrnaca. Odličan izvor selen stimulira rad štitnjače.

Veprovina

Meso divlje svinje je mnogo ukusnije i lakše od mesa pitome divlje svinje. Od mesa divlje svinje se najčešće upotrebljava but jer je najukusniji. But se obično prije stavlja u marinadu prije pečenja u pećnici. Energetska vrijednost 100 g divlje svinje iznosi 122 kcal/510 kJ (21,5% proteina i 3,3% masti). Od minerala, ovo meso je dobar izvor fosfora i selen. Od vitamina, odličan je izvor tiamina B1 i niacina B3. Vitamini B1 i B3 su potrebni za jačanje nervnog sistema i pospješuju zdravu kožu. Preporučuje se da se recept temelji na upotrebi brusnice i klinčića jer je brusnica bogata vitaminima A i C, njeni bioflavonoidi mehlom su za mokraćne puteve te sprečava prehladu i gripu, a klinčići čudotvorno djeluju na čišćenje organizma od parazita - liječi kandidu, malariju, tuberkulozu, koleru i šugu.

Sušenje mesa divljači

Meso krupne divljači, posebno u jesenjem i zimskom periodu, suši se i predstavlja delikates, bilo da se radi o suhomesnatim ili kobasičarskim proizvodima. Ove radnje sa sobom nose određene rizike. Prvi rizik je vezan za prisustvo trihinele u mesu što uslovljava obavezan trihinoskopski pregled. Parazit trihinelna uspješno preživljava visoke koncentracije soli i temperature sušenja. Da bi bili sigurni preporučljivo je meso isjeći na željene komade, zamrznuti i držati u zamrzivaču oko 15 dana. Temperature zamrzavanja uništavaju ovaj parazit. Ovo je nepotrebno raditi ukoliko je obavljen trihinoskopski pregled. Nakon odmrzavanja se pristupa postupcima pripreme komada mesa za sušenje ili kobasica. Postoje mnoge tradicionalne recepture za izradu ovih proizvoda. Ovdje će se napraviti osvrt na salamurenje, dimljenje i sušenje suhomesnatih proizvoda. Suho salamurenje se obavlja sa 2-3% kuhinjske soli, pri čemu se u komade utrlja so i odlaže u pogodnu posudu. Dužina držanja u soli zavisi od debljine komada mesa. Ako se radi o oblikovanim mišićima onda oni u soli ne treba da stoje duže od pet dana. A ako su to butovi krupnih životinja onda je to i do 30 dana. Važno je da temperature prostorije u kojoj se vrši salamurenje ne trebaju preći 10°C. Usalamureno meso se prije dimljenja rasoljava na način da se vrši pranje u većoj količini vode ili čak da komadi odstoje 24 sata u vodi a potom isperu. Na dimljenje idu oprani komadi mesa koji su prethodno dobro ocijeđeni. Ukoliko to nije učinjeno na površinu komada će se hvatati čestice dima što će stvoriti nepoželjnu tamnu boju proizvoda ali i stvoriti potencijalnu opasnost od unošenja u organizam dimnih čestica za koje postoje dokazi da su kancerogene. Naravno to će biti opasnost po ljudski organizam ako se svakodnevno konzumira dimljena hrana a sa mesom divljači to svakako nije slučaj. Ono se konzumira u rijetkim prilikama. Dimljenje mesa se obavlja svega 2-3 puta od unošenja do iznošenja iz pušnice i to na hladno, loženjem tvrdog bukovog drveta ili piljevine. Odimljeno meso se iznosi na tamna prozračna mesta, gdje postoji blaga cirkulacija suhog zraka, pri čemu se lagano suši. Opasnosti koje sa sobom nose dimljeni proizvodi nisu ništa veće od onih koje posjeduje pržena i pečena hrana. Tajna je samo u umjerenosti i raznovrsnosti.

50 godina Baraka

*Jedan barak
-
sto dukata
Bosanska izreka*

Ove godine (2023.) se navršava 50 godina od priznanja autohtone bosanskohercegovačke pasmine Barak. Međunarodni kinološki savez (Fédération Cynologique Internationale) je oštrodlakog goniča Baraka zvanično priznao 15. januara 1973. godine i uvrstio pod važećim standardom za pasminu pod brojem 155, upisan u VI FCI grupu, kojoj pripadaju lovni psi goniči, tragači po krvi i srodne pasmine. Barak je i prije, 19. juna 1965. godine, od strane FCI, registriran pod imenom ilirski gonič. U prošlosti je bio lovački pas bosanskih plemića. Postoje veoma stari pisani dokumenti koji opisuju pse oštredlake na području Balkana. Franc Laska, austrijski oficir na službovanju u Bosni, detaljno je opisao bosanske rerove. Za oštrodlakog bosanskog kosuštarvog kera Laska navodi da su ga Turci nazivali barak (što je srodno sa nazivom brakirac) dakle gonič, a na arapskom jeziku barak doslovce znači munja. Kao dokaz tome podastire pisani dokument o baraku iz 1683. godine. Laska (koji je u Bosni prakticao lov) opisuje barake kao hrabre, tvrde i pouzdane goniče.

Časopis Biochemical Genetics je objavio istraživanje bh tima naučnika o genetičkoj raznolikosti Baraka. Kod ove jedine pasmine oštrodlakih goniča sa Balkana koja je međunarodno standardizovana rezultati rada ukazuju na specifičnost Baraka u odnosu na druge pasmine. Primijećeno da postoji genetička raznovrsnost među varijantama istog gena i postoji dovoljan genetički kapacitet za očuvanje pasmine Baraka. Zadovoljavajući stepen genetičke heterogenosti, ne previše izražena genetička srodnost i genetička specifičnost u odnosu na druge pasmine daju za pravo da se kreira jasna strategija očuvanja ove vrijedne bosanskohercegovačke autohtone pasmine. Najmanja genetička distanca je uočena između Baraka i Tornjaka, što ne treba da čudi jer obje pasmine vjerovatno dijele zajedničke pretke s Balkana i iz BiH, odakle su se kasnije diferencirali u dvije grupe za različite svrhe.

Barak, kao autohtona bosanskohercegovačka pasmina, prvenstveno je namijenjen za lov na krupnu i sitnu divljač. Glavne osobine su mu temperamentnost, hrabrost, upornost, otpornost i izniman osjećaj za smjer. Veoma je dobrog karaktera, robusan, žilav, odvažan, otporan i tvrd u teškim uslovima lova na bosanskohercegovačkim planinama. Odličan je, istrajan i uporan gonič, sa srednje visokim do dubokim glasom. Ima dugu i čekinjastu dlaku, koja se sastoji od dva sloja. Njegova otporna i oštra dlaka mu nudi izolaciju i protekciju protiv surove klime. Osnovne boje su mu pšenično žuta, žutocrvena, zemljanosiva i tamnosiva. Dužina mužjaka 46-56 cm, idealno 52 cm, ženka je nešto manja. Težina mužjaka 16-24 kg, idealno 20 kg. Visina na grebenu bi trebala biti negdje oko 45-56 cm. Snažno tijelo bi trebalo biti skoro kvadratično, mišićavo i sa dobrim kostima. Bosanski goniči imaju dugu i srednje široku glavu s ravnom i trokutastom lobanjom, obrve su izražene idebele, uši koje nisu previše dugačke, vise blizu glave i nemaju nikakvih prevoja. Njuška je snažna i pravougaona, obrasla gustim brkovima i

bradom. Oči su krupne, ovalne, kestenjaste boje, pametnog i veselog izraza. Zadnje šape su nešto duže od prednjih. Hod je izdašan i siguran. Linija leđa se blago spušta od grebena prema sapima. Greben je srednje izražen. Leđa su široka i puna - mišićava, slabinski dio je kratak i mišićav. Sapi su blago nategnute i široke (naročito u ženki). Kukovi su malo primjetni. Dobro odlakan rep je srednje visoko usađen, u korjenu deblji, prema vrhu se sužava i dopire do skočnog zgloba ili ga malo prelazi. Nošen nešto malo nagore, povijen.

Na međunarodnoj kinološkoj sceni u Dortmundu (2003.) Barak (ženka i mužjak) je ponio titulu svjetskog šampiona.

50
godina
FCI
Baraka

